

הזה (ודי להשוותו למשל לברודסקי ששניים משיריו מובאים גם כן בחוברת, כדי לעמוד על ההבדל בין "וירטואוז" כגמזו למשורר גדול סתם כברודסקי); אבל אני מוכן להודות שיש לא מעט שורות מבריקות ומשעשעות בבלדה זו הנקראת רובה ככולה בהנאה.

הקלישאה והמליצה זוכות מצדן לטיפול מעניין בחוברת במסה מקורית של רויאל נץ ומאיה ערד "נשף המסכות - על החרוז העממי הישראלי". דומני שזו פעם ראשונה שהנושא זוכה לטיפול מקצועי שכזה המעלה ברשתו גם כמה הפתעות. את נושא המסה, בהתאם, הם מנסחים בפתח דבריהם גם כן בלשון חרוזה, כך:

מאמר על תופעת החרוזים
שאותם כותבים ישראלים
ומבצעים בכל מיני הזדמנויות
בימים מיוחדים ובשמחות

הם חקרו ומצאו כי החרוז העממי פורח בעיקר כז'אנר של "ברכות" ויש אפילו אתר מיוחד באינטרנט, "ברכות" שמו (ממנו דלו חומר רב) ואשר אליו מתנקזות ברכות שכאלה אם כביטוי עצמי של הגולשים ואם כמאגר לצורך שאילה וציטוט. הברכות שם ממוינות לפי נושאים: יומולדת, נישואין, לימודים, אבל, וכדומה, ואפילו ברכה לקבלת רישיון נהיגה, המובאת במאמרם לשם דוגמה: "יכול להיות שזה נכון? / באמת קיבלת רישיון? / אנו מתרגשים יותר ממך / ומחכים כבר לסיבוב איתך..."

החרוז משמש גם לתגובה פוליטית או לתשובה פולמוסית בטוקבקים, אבל במקורו הוא נועד לביצוע בעל פה בפני קהל וזה אחד ממאפייניו העיקריים. מעניינת קביעתם הסוציולוגית, לפיה הברכה החרוזה נועדה לשמש "מסכה" והטקסט החרוז משמש "מתווך" בין המברך והמבורך (מכאן שם מאמרם "נשף המסכות") וזאת דווקא כדי לשמור על מרחק מסוים ולא להיחשף באופן אישי מדי. לדבריהם, הישראלי חסר את המסורת האנגלו-סקסית של הברכה או הנאום ה-toast או ה-after dinner speech, שמתכוונים אליהם כהלכה, וגם אין לו מסורת של דקלום בעל פה כמו לחניך בתי הספר הרוסיים. לפיכך, הם כותבים, "אנו מציעים את ההשערה הבאה: הגורם המכריע בצורת החרוז העממי הישראלי הוא המבוכה [...] הרגלי השפה של הישראלי הופכים את עצם הדיבור הפומבי לחוויה מאיימת. כדי לעמוד בה נדרש הנייר, לא רק כקביים של זיכרון, אלא גם כתווך של מסכה" (עמ' 144). הדובר מעלים את עצמו באירוע הקריאה מן הנייר. הקריאה מן הנייר מדגישה גם שאין הדברים ספונטניים בהכרח ויש חציצת-מה בין

הם מכירים ולא מזכירים את הביטוי העממי "צימרמן" ו"צימרמני" שיוחד בצעירותי לחרוזים לא-מאורגנים כאלה, ודוגמאות לא חסרות). עם זאת הם עומדים על כך כי החרוז העממי אינו צורה פגומה, אלא צורה המתאימה במדויק לצורך החברתי (של הברכה) וכאן נחוצה בדיוק צורה מינימלית. החרוז העממי מצמצם עצמו מלכתחילה לכדי מסכה גרידא, זו אי-מקוריות מכוונת, הנוהרת מכל חריגה אישית שיש בה חשיפה, ולכן מאמצת את הנוסחה האנונימית (למשל: "תמשיך להיות כזה מיוחד / ותדע שכמוך יש רק אחד"). והם מסכמים:

החרוז העממי היא צורה ישראלית מאוד הנובעת מקושי ישראלי להתמודד עם מעמד חגיגי. צורה המצויה בתווך שבין היומרה הישראלית להעדר גינונים לבין המבוכה לנוכח הכורח שבחשיפה עצמית ללא תיווכם המוגן של גינונים. מצד אחד יומרת הישירות מונעת צורה מורכבת, שהרי כל משחק צורני יתפרש כחריגה מתחננות, מצד שני המבוכה מן הדיבור הישיר מחייבת ליטול לעצמו מסכה, שאינה עשירה מדי, אך מוטעמת דיה: החרוז העממי (עמ' 161).

3סיכום די מורכב לנוכח פשטותו של החרוז. ויש לכך גם השלכות על השירה האמנותית הרצינית. ולמתעניין כדאי לילך אל המקור. ■

הדובר בשיר לבין נמענו הנוכח לפניו. הברכה הכתובה, לפיכך, מונעת משהו ממבוכת החשיפה שבדיבור ישיר. הם מונים כמה מאפיינים לחרוז העממי המעידים עליו כי אין הוא חרוז משובח דווקא. הוא נעדר מטאפורות, נעדר משחקים צורניים, נעדר משקלים רתמיים מורכבים וכדומה. היחידה הצלילית שלו היא השורה השלמה, המבנה היחיד שלו הוא החרוזה בסופי שורות, ואלה הן גם נקודות ההפוגה בקריאה, כלומר, השורות חופפות את המשפטים. לדבריהם, "העדר הארגון הפנימי של השורה הוא אולי התופעה המהותית ביותר לשירת החרוז העממי". (בהערה משלי אוסיף: מעניין שאין

ראובן דותן

צללים אילמים

מִשֶּׁהוּ מְמַנִּי חוֹפֵן בַּחֶשֶׁךְ, הוֹפֵךְ בּוֹ וְהוֹפֵךְ בּוֹ לְבָקָר.

צִלָּלִים אֲלֵמִים, אֲמַרְתָּ לִּי לִילָה טוֹב אֲמַרְתָּ לִּי לִילָה
שֶׁם לְמִטָּה נִפְתַּחְתָּ לְגוֹזֵל הַמִּתְנַבֵּא עַל אִמּוֹ
מִשֶּׁהוּ מִסּוּה בְּחֻלְקַת הָקֵן הַמְכֻסֶּיף
שְׁנֵי גּוֹזְלִים עֵינֵיהֶם עֲצוּמוֹת
מִתְפַּלְלִים כִּי אֲבִיהֶם בְּחַיִּים עוֹדְנוּ, מִתְפַּלְלִים עֶכְשָׁו.

שֶׁקֶט נָח עַל תֵּל הָעֶפֶר לְמַרְגְּלוֹת אֲבֵי הַמֶּת
פֶּסֶס אֹר וְרָחֵן יוֹרֵד מִמַּעַל מוֹשִׁיט לוֹ יָד חוֹרֶת
הוא פָּאן וְגַם אִינוֹ וְמהֶשֶׁשְׁפָאן מְקַשֵּׁב לְשֶׁקֶט
שֶׁקֶט נָח הָאֹר בְּאַלְכֶסוֹן עַל מוֹרְדוֹת אֲבֵי הַמֶּת
שֶׁר חֲזוּהוּ שׁוֹפֵעַ צִלְעוֹת, רְאוֹת, וּפְרִיז בָּשֵׁל.

חֶשֶׁךְ רָךְ רָךְ עוֹבֵר עַל מִטָּתִי, הָאֵם אֲנִי בּוֹהֶה
שֶׁקֶט שֶׁקֶט עוֹבֵר הַחֶשֶׁךְ וְיוֹצֵא מִבְּעַד לְסֻדָּקִים
בְּאֵי שֶׁל רֵעַד כִּי מִשֶּׁהוּ עֵיף קְרוֹעַ וְשִׁבּוֹי
בְּהוֹה הַמִּתְרַפֵּק לְהִיּוֹת עֶבֶר וְעֵתִיד עֲדִין לֹא בָּרוּר.